

## Родолф Арчибалд Рајс

-пионир криминалистике-

### **„Шта сам видео и проживео у великим данима“**

Ова књига посвећена је онима који се нису вратили из Првог Светског рата. Први пут је објављена 1928.године. У овој књизи, Рајс описује како је живео са српским народом и српском војском од почетка до краја рата. Своје белешке које је водио, своје дописе које је слао швајцарским, француским и холандским листовима, као и своје успомене изнео је у овој јединственој књизи. Од 1914.године налазио се на српским фронтима, са српском војском и српским народом све до коначног ослобођења. Продавш сву своју имовину у Швајцарској помогао је и материјално српску војску. На позив српске владе долази у Ниш где се састаје са министром унутрашњих послова Стојаном Протићем, који га упознаје са тадашњим председником владе Николом Пашићем Никола Пашић га је срдечно примио, рекавши му: „Требамо једног искреног пријатеља који зна посматрати. Пођите на фронт. Отворите очи и уши и кажите свету шта сте видели и чули. Пођите у Ваљево где се налази Главни Стан српске војске.“

Дошавши у Ваљево упознао је војводу Радомира Путника, који је био смештен, као и цео генералштаб у згради Окружног начелства у Ваљево. Ту је упознао и официра Војводу Живојина Мишића. У Ваљево доживљава пустош. Непријатељски авиони бацају бомбе на град, јер знају да је ту смештен Главни Стан српске војске. Рањеници умиру на сваком кораку. Рајс обилази болнице. Обилази и непријатељске војнике, заробљенике који су боље храњени него српска војска. У току рата непријатељ је више пута тукао српску пешадију гранатама напуњеним отровним гасовима, оставивши за собом згаришта и масовна гробља.

У јесен 1915.године Србија је била заузета и поробљена, а њена војска се повлачила кроз хладну и непријатељску Албанију. Централне силе заузеле су целокупну територију Србије. У повлачењу, српска војска је изгубила велике количине војног материјала и оружја, а људство се преполовило. Арчибалд Рајс пише: „Најзад сам јасно схватио да је аустроугарска војска заувек осрамоћена, јер није водила лојалан рат против српске војске, већ се трудила да истреби цео један народ.“

У жељи да вас све заинтересујемо за читање овог дела, и уопште рад Арчибалда Рајса, изнећемо пасусеиз горе наведене књиге:

*„То је био мој улазак у Србију. Истина, у томе тренутку нисам мислио да ће од тог часа, моја судбина бити везана за удес ове земље. Мислио сам да ћу ту извршити дужу или краћу анкету да обавестим свет о томе шта се догодило на овој ратној позорници, али нисам могао предвидети да ће ови војници које сам видео први пут, постати моји борбени другови и да ће ми сама земља постати исто толико мила колико и моја земља, Швајцарска...“*

*Званични и неутрални иследник српске владе и војске, то сам остао до краја рата, али кад сам видео на фронту сва зверства која је поднео српски народ од стране његових свирепих непријатеља, кад сам чуо како звижде око моје главе куришуми и шрапнели противника, а ја не могу да на њих одговарам због свог својства неутралца, брзо сам напустио то својство и постао ивајцарски добровољац српске војске, друг величанствених ратника Шумадије, Мораве, Дрине, Тимока и Вардара. Ипак, ово ново својство није никада учинило да напустим објективност стручњака и заклетог иследника пред судовим моје земље и другде...*

*...По Пашићевој жељи, нисам узалуд губио време у Нишу. Посетио сам варош и обишао сам аустријске заробљенике који су били много боље смештени и храњени него српски војници. У Нишу сам нашао малог Драгољуба Јеличића коме је тада било дванаест година. Када је плануо рат, он је био ђак првог разреда гимназије у Шапцу. Његов отац, мобилисани обућар, погинуо је у првим борбама. Тада се Драгољуб креће и одлази са четницима да свети свога оца. Он учествује у свим окршајима, пуца из пушке и баца бомбе. Када је био рањен у руку, ваде му куришум у нишкој болници, док он није хтео да се даде успавати за операцију. Без једне речи он ју је уздржао и кад је све било свршено, упутио је и најомиљенију коморчијску псовку на адресу „Шваба“.*

*...Никада нисте чули јауке бола, тако појмљиве на оваквим местима. Стрпљиво, стојички, рањени српски војник очекивао је или да оздрави или да умре. Једва сте чули да се са усна оних који највише пате отме једно „Божје!“ или „Мајко!“... Тако се одржавао величанствени морал у овим импровизованим болницама, којима је често недостајала оно што је стриктно најпотребније, и то поред све страховите смртности која је ту владала, не због недостатка лекарске неге него због тешкоће рана и услед инфекције због дугог превозења и оскудице антисептичког материјала.*

*....Ипак бомбардовање је било само један део пустошног рата свих фамозних војника „Културе“. Они су још и опљачкали целу варош. Можете ући у коју било кућу, богату или сиромашну, свуда је исти приказ- све је опустошено и опљачкано. Оно што се није могло однети, поцепано је, поломљено или на неки други начин учињено неупотребљивим. Тако су душеци распорени, огледала разбијена, столице, столови, ормани разлупани сикирама. По радњама роба је разбацана по земљи, чак загађена људским изметом, чечири су пробијани, слике и фотеље разбуцане. Обијено је више од хиљаду каса.*

*....У школи је било затворено 17 старих особа и оне су биле живе спаљене. Влада Праисавић има кућу поред цркве где је Црквена Мала. Он је примио у кућу једног тешко рањеног српског коњаника. Кад су дошле Швабе, Праисавић је побегао мислећи да ће они поштедети његовог рањеника. Кад се вратио, нашао је овог сиромашка везаног и карбонизованог у кревету, искод кога су дивљаци наложили ватру. У кући Мирка Жикића било је 8 рањеника. Од њих су зверови спалили четворицу, а остале побили. Старци, жене и деца, њих око 100 били су изведени пред кућу Милана Милутиновића, побијени најпре на разне начине и онда бачени у кућу у пламену.*

*...Тако сам прешао цео активни српско-аустријски фронт. Утисак који сам понео са овог излета, био је врло добар. Српска војска била је врло рђаво одевена али њен морал и њена издржљивост били су савршени. Ипак, имао сам ,такође, утисак да се то мора ускоро свршити, јер су четири рата исцрпела земљу. Авај, могло сам се преварио у том погледу! Оно што сам преживљавао био је само почетак једног дугог мучеништва и војска није била нимало исцрпљена, јер је касније могла да изврши повлачење кроз Албанију и јер је славно освојила целу своју земљу, прегажену коалицијом њених непријатеља. Најзад сам врло брзо констатовао да се аустро-угарска војска осрамотила заувек, јер није водила лојалан рат против војске свога противника, него се трудила да истреби цео народ, убијајући без разлике борце и мирне жене, децу и старије. Аустро-угарска је морала да плати за овај злочин ишчезавањем са карте Европе. НЕУМИТНА ПРАВДА МОЖЕ ДА БУДЕ СПОРА, АЛИ ОНА ДЕЈСТВУЈЕ.*

## Рајсова соба

У част овог великог борца за правду, истакнутог поборника српског народа и српске војске у Првом Светском рату, а уједно и зачетника схватања модерне организације олиције и првог директора полицијске школе, на Криминалистичко-полицијској школи, отворена је Рајсова соба, у којој су изложени предмети који су били саставни део његовог рада и живота.



Соба Р.А. Рајса на Криминалистичко-полицијској академији



*Рајсова писаћа машина, биста Арчибалда Рајса, Марко Брежанин, 1929. година*



*Порцеланска ваза са ликом Р.А. Рајса*



*Ручни сат. На полеђини сата угравиран је следећи текст: Amsterdam 19 et 22.11.1912., St-Petersburg MAI-JUIN 1912; Sao Paulo VII. VIII. IX 1913; Paris 24 Mars 1915; Londres 1 Avir 1915; Lyon 9 Janvier 1916; Rio de Janeiro VIII IX 1913; Vienne 11.12.14. et 15.oct.1912; Leiden 21 et 23.2 II 1912.*

*Лула и муштика са угравираном посветом из октобра 1918.год. На муштики је угравиран следећи текст посвете: „За донешену слободу, Одбор трговачких госпођа, Београд, окто(м)бра 1918.*

*Мастионица изграђена од стакла и сребра; Сребрна чаша са угравираним Рајсовим монограмом и посветом студента из 1899.*

*Оригиналан рукопис славног политичког тестамента“ Чујте Срби“ који је Рајс откуцао на писањој машини, Београд, јун 1928.год.*





Марсел Амиге *Портрет Р.А.Рајса на Калемегдану*, Београд јули-август 1929.год



Део Рајсове собе на КПА са изложеним најзначајнијим делима Р.А. Рајса